

กระบวนการคลี่คลายความขัดแย้งจากการจัดการทรัพยากรน้ำในบริบทสังคมไทย

Resolution Process of Conflict on Water Management in Thai Society

สุนทร ปัญญาพงษ์ (Soonthorn Panyapong)*ดร. วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ (Dr.Viyouth Chamruspanth) **

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการคลี่คลายความขัดแย้งจากการจัดการทรัพยากรน้ำในบริบทสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง และวิธีการที่นำมาใช้ในการคลี่คลายความขัดแย้งเกี่ยวกับจากการจัดการทรัพยากรน้ำจากเขื่อนลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำจากเขื่อนลำปะทาว ประกอบด้วย การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชน การเข้ามาพัฒนาของภาครัฐเพื่อพัฒนาเขื่อนลำปะทาว ความต้องการทรัพยากรน้ำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในและนอกชุมชน มูลเหตุของความขัดแย้งมี 5 ประการ ได้แก่ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร การใช้ประโยชน์ และค่านิยมที่แตกต่างกัน ประเภทของความขัดแย้ง มี 3 ประเภทคือ ความขัดแย้งที่ได้รับการแก้ไขแล้ว ความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่ ในกระบวนการแก้ไขปัญหความขัดแย้งถ้าเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหได้โดยใช้กระบวนการชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอม เช่น ผู้นำในชุมชนหรือวัฒนธรรมชุมชน แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐควรใช้กลไกที่มีบุคคลซึ่งเป็นกลางหรือมีตัวแทนจากศาลยุติธรรมในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหา

ABSTRACT

The purpose of this research, Resolution Process of Conflict on Water Management in Thai Society, was to study the evolution of conflict, the causes of conflict and the ways used to resolve the conflict about managing water resource from Lampatown dam in Chaiyaphum province. The research revealed that the evolution of conflict about water resource from Lampatown dam consists of community establishment by the people, government incoming to develop Lampatown dam, people's demand for water resource in order to utilize both within and outside their community. There were five causes of conflict. They were structure, relationship, data and information, water utility and different values. There were three types of conflict. They were the resolved conflict, the unresolved conflict and the incoming conflict. In the resolution process of conflict on water resource management, if it was the conflict between local people and local people, local community methods, such as, community leaders and community culture could be used to reconcile or to compromise. If it was the conflict between local people and government agents, the mechanisms with participation of the impartial persons or the court representatives should be used to resolve the problems.

คำสำคัญ ความขัดแย้ง การคลี่คลายความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

Key Words: Conflict, Conflict Resolution, Conflict Management of Meditation

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1. บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรอันมีค่าและเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่สุดสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกประเทศรวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา การเพิ่มขึ้นของประชากรโลก การพัฒนาเศรษฐกิจ และการขยายตัวของกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่ปัญหาการใช้น้ำให้เพียงพอต่อความต้องการและปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ จากการนำเสนอปัญหาสำคัญโดยประชาชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำในเวทีต่าง ๆ ทำให้ทราบว่ ประเด็นปัญหาหลักคือปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ในอดีตปัญหาเรื่องน้ำในประเทศไทยมักเป็นปัญหาที่ถูกมองข้าม เพราะคนส่วนใหญ่คิดว่าน้ำเป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมาย ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้เพราะเป็นทรัพยากรสาธารณะ ในกรณีประเทศไทยมีพื้นที่ลุ่มน้ำมากถึง 80% ของพื้นที่ทั้งหมด แบ่งเป็น 25 ลุ่มน้ำใหญ่หรือ 256 ลุ่มน้ำย่อย

ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ใช้นโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำโดยเน้นการสร้างเขื่อน การทำนบกั้นน้ำ การสร้างฝายและการก่อสร้างอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมตามมา ดังเช่นกรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล รวมทั้งเขื่อนลำปะทาว กล่าวคือการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าวก่อให้เกิดผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ดังเช่นงานวิจัยเรื่องความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาคอุตสาหกรรมจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ จ.ระยอง หรือกรณีความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ กรณีศึกษาเกษตรกรผู้เลี้ยงปลากระชังและผู้ประกอบการอุตสาหกรรมบริเวณคลองสารภี ต.บางแดน อ.บางสร้าง จ.ปราจีนบุรี รวมทั้งกรณีปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำที่เกิดจากการประกอบกิจการสวนส้มในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง อ.คลองสาน จ.กำแพงเพชร ซึ่งผู้ได้ประโยชน์มักอยู่ต้นน้ำและได้ประโยชน์จากการจัดสรรน้ำ ส่วนผู้เสียประโยชน์ที่อยู่ปลายน้ำและต้องเจอกับปัญหาขาดแคลนน้ำหรือน้ำเสีย

ที่เกิดจากผู้ใช้น้ำที่อยู่ต้นน้ำ เป็นต้น สำหรับกรณีปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยโดยเฉพาะเรื่องทรัพยากรน้ำ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นจำเป็นต้องมีกระบวนการคลี่คลายความขัดแย้งอย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่ากระบวนการคลี่คลายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยได้นำเอารูปแบบการแก้ไขปัญหามาของประเทศตะวันตก ซึ่งเน้นมาตรการทางกฎหมายและนโยบายของรัฐอย่างเคร่งครัดมาใช้ในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว

จากกรณีตัวอย่างของปัญหาความขัดแย้งที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากความขัดแย้งในด้านความต้องการปริมาณน้ำและความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ได้รับจากแหล่งน้ำ ซึ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นกระบวนการเพื่อใช้ในการคลี่คลายความขัดแย้งในสังคมไทยที่ผ่านมายังไม่มีรูปแบบหรือแนวทางที่ชัดเจน แต่เมื่อมองโดยภาพรวมของปัญหาแล้ว ผู้ศึกษามองเห็นว่าเป็นปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ อันเกิดจากการสรรน้ำหรือการจัดการน้ำ (Water Allocation) ที่ไม่เหมาะสมเป็นการจัดการแบบแยกส่วน ไม่เป็นไปในลักษณะภาพรวมหรือนบูรณาการทั้งในเชิงนโยบายและเชิงสถาบันหรือองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการน้ำ ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความตระหนักถึงคุณค่าและการประหยัดในการใช้น้ำของหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชน ผู้ศึกษามองว่า จุดที่แตกต่างกันในแง่ของการบริหารจัดการคือทุนทางสังคม ซึ่งแต่ละพื้นที่มีการบริหารจัดการในเรื่องของพื้นที่ที่แตกต่างกัน เช่น ด้านนโยบาย ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และปัจจัยอื่น ๆ

สำหรับพัฒนาการของการสร้างเขื่อนลำปะทาวที่นำมาสู่ประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนหรือระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน มีพัฒนาการที่สำคัญตามลำดับคือ ปี พ.ศ. 2517 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้รับการสนับสนุนจาก

คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำโขงตอนล่างโดย
ทำการศึกษาเบื้องต้น เพื่อประโยชน์ในการผลิตไฟฟ้า
และการชลประทาน ปี พ.ศ. 2527 เริ่มพัฒนาโครงการ
โดยทำการสำรวจด้านธรณีวิทยาบริเวณโครงการเขื่อน
ลำปะเทาะ ปี พ.ศ. 2529 รัฐบาลสวีเดนและ
สนับสนุนด้านการเงินและว่าจ้างบริษัททีเอ็ม คอนซัลตัง
เอนจิเนียร์ จำกัด ออกแบบรายละเอียดโครงการและ
แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2530 ปี พ.ศ. 2531 ดำเนินการ
ก่อสร้างและแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2536 ใช้งบประมาณ
ในการก่อสร้างทั้งสิ้น 595.92 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2536
รัฐบาลจ่ายค่าเวนคืนจำนวน 36 ล้านบาท ให้กับ
ประชาชนผู้เดือดร้อนในพื้นที่บางส่วน ขณะเดียวกัน
ในปี พ.ศ. 2536-2537 ชาวบ้านที่เดือดร้อนจำนวน 200-
300 คน เนื่องจากไม่ได้รับการเวนคืนที่ดิน จึงเกิดการ
รวมกลุ่มเป็นสมัชชาเข้ากรุงเทพมหานคร เพื่อเรียกร้อง
ค่าเวนคืนที่ดินและค่าเสียหายผลประโยชน์ ปี พ.ศ. 2538-
2540 ชาวบ้านเรียกร้องรุนแรงมากขึ้นโดยใช้ชื่อเรียก
กลุ่มตนเองว่า “กลุ่มเขื่อนลำปะเทาะ” โดยมีการรวมตัว
ร่วมกับกลุ่มอื่นในภาคอีสาน เช่น กลุ่มราศรีไศล กลุ่ม
น้ำมูล เป็นต้น แต่การทำงานยังไม่ได้บรรลุ
วัตถุประสงค์ที่ต้องการ ปี พ.ศ. 2540-2548 ชาวบ้าน
รวมกลุ่มเดินขบวนเพื่อเรียกร้องขอความเป็นธรรมค่า
เวนคืนที่ดินของชาวบ้านในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นทุกปี
ปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลยอมจ่ายเงินก้อนที่สองเป็นจำนวน
22 ล้านบาทให้กับชาวบ้าน 290 ราย จากจำนวน
ทั้งหมด 500 ราย คงเหลือผู้เดือดร้อนที่ไม่ได้รับการ
ช่วยเหลือจำนวน 210 ราย ทำให้เกิดปัญหาเรียกร้อง
จนถึงปัจจุบัน

ในแง่ของสภาพปัญหาที่นำมาสู่ความขัดแย้ง
ในพื้นที่เขื่อนลำปะเทาะ มีพัฒนาการด้านปัญหาดังนี้ ปี
พ.ศ. 2536-2541 หลังสร้างเขื่อนเสร็จแล้วทางกรมการ
พลังงานโดยเขื่อนลำปะเทาะต้องปล่อยน้ำให้อุตสาหกรรม
แห่งชาติดาตาดอนเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อัน
เป็นไปตามเงื่อนไขของการสร้างเพื่อให้บริการรองรับ
การท่องเที่ยวเป็นประจำทุกปี ปี พ.ศ. 2542 กรม
ชลประทานได้ทำการศึกษาโครงการผันน้ำเข้าอ่างเก็บ

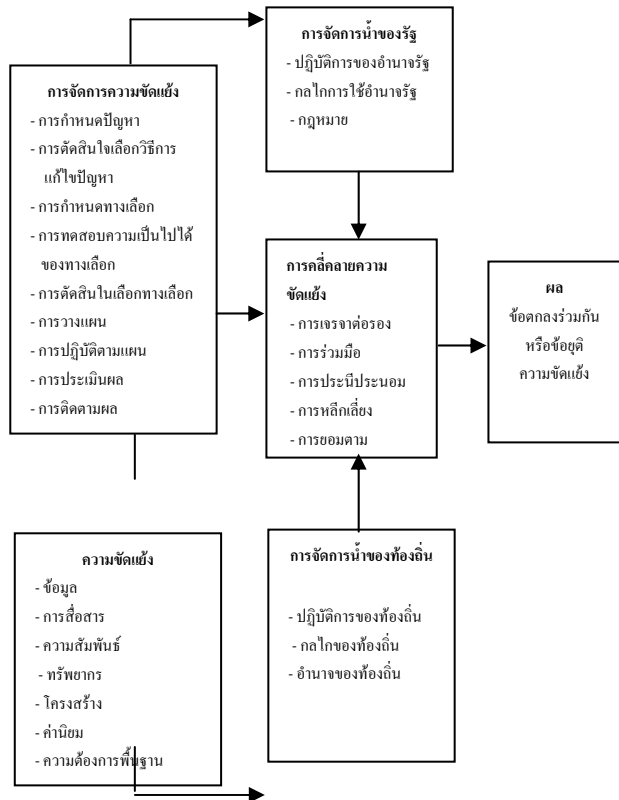
น้ำห่อระกาเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนน้ำของอ่างเก็บ
น้ำห่อระกา ทำให้เกิดกระแสเรียกร้องสิทธิการ
ครอบครองและสิทธิความเป็นเจ้าของในการใช้น้ำ ปี
พ.ศ. 2543-2546 เกิดกรณีพิพาทปัญหาการแย่งชิงน้ำทั้ง
ใช้น้ำเพื่อการเกษตร การประมง การผลิตกระแสไฟฟ้า
การชลประทาน และการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติ
ตาคลี ปี พ.ศ. 2547 เกิดกรณีพิพาทระหว่างชาวบ้าน
ต่อชาวบ้าน ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะความ
ต้องการใช้น้ำปริมาณมากขึ้นระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยงปลา
ในกระชังและชาวบ้านที่ทำการเกษตร รวมทั้งนโยบาย
ของรัฐกับความต้องการของคนในท้องถิ่นที่มีความ
คิดเห็นที่แตกต่าง ปี พ.ศ. 2548 ลำปะเทาะประสบ
ปัญหาแห้งขอด น้ำไม่เพียงพอต่อการนำน้ำไปใช้
ประโยชน์ ชาวบ้านที่ทำการเกษตรเกิดการแย่งชิงน้ำ
ระหว่างชาวบ้านที่อยู่ต้นน้ำกับน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ใน
นาของตนเอง โดยไม่ปล่อยน้ำให้คนที่อยู่พื้นที่กลางน้ำ
หรือปลายน้ำใช้อันนำไปสู่การกล่าวโทษซึ่งกันและกัน ปี
พ.ศ. 2549 เกิดปรากฏการณ์น้ำเน่าเสียตามด้วย
โครงการการผันน้ำไปเก็บไว้ที่อ่างเก็บน้ำห่อระกา ทำ
ให้คนในพื้นที่ไม่พอใจเนื่องจากรัฐตอบสนองความ
ต้องการของคนนอกพื้นที่มากกว่าคนในพื้นที่
ขณะเดียวกันชาวบ้านได้ร้องเรียนไปยังประมงจังหวัด
และหน่วยงานของรัฐ เกี่ยวกับคุณภาพน้ำและปริมาณ
ของน้ำที่เกิดมีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน ซึ่งเป็น
อันตรายต่อสัตว์น้ำ ทำให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างกลุ่มผู้
เลี้ยงปลาในกระชัง รวมทั้งชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการ
วิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบว่าพื้นที่ต้นน้ำอันเป็นที่ตั้งของ
เขื่อนลำปะเทาะเป็นพื้นที่เหมาะสมในการศึกษา
ประเด็นเกี่ยวกับ “การคลี่คลายความขัดแย้งจากการ
จัดการทรัพยากรน้ำในบริบทสังคมไทย : กรณีศึกษา
เขื่อนลำปะเทาะ จังหวัดชัยภูมิ” ว่าความขัดแย้งของ
เขื่อนลำปะเทาะ เป็นความขัดแย้งในเชิงนโยบายที่
ซับซ้อนระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาเห็น
ว่าการศึกษากฎหมายเขื่อนลำปะเทาะมีความเชื่อมโยงที่
ซับซ้อนด้านโครงสร้างหลายระดับ ผู้ศึกษาต้องการเข้า

ไปศึกษาความขัดแย้งและการคลี่คลายความขัดแย้งโดยใช้เงื่อนไขล้าปะทาวเป็นกรณีศึกษา ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าแต่ละจุดของความสัมพันธ์อันนำไปสู่ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากอะไร ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งเป็นอย่างไร เกิดผลอะไรที่เป็นข้อสรุปร่วมกันและเมื่อเกิดความขัดแย้งดังกล่าวแล้ว หน่วยงานของรัฐและประชาชนในพื้นที่เงื่อนไขล้าปะทาวมีแนวคิดและปฏิบัติการขั้นพื้นฐาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจต่อความขัดแย้งในการจัดการน้ำ ว่ามีฐานคิดในเชิงอำนาจและกลไกในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริหารจัดการน้ำอย่างไร รวมทั้งแนวทางหรือกระบวนการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งแต่ละจุดมีวิธีการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ซึ่งผลที่เกิดจากการรวมกลุ่มหรือองค์การถือว่าเป็นกลไกในการต่อรองของความขัดแย้งได้หรือไม่ และแนวทางที่เหมาะสมในอนาคตเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันอันจะนำไปสู่การยุติความขัดแย้งทั้งหมดน่าจะเป็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ลุ่มน้ำล้าปะทาวและพื้นที่อื่น ๆ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษานี้จักเป็นประโยชน์ในแง่ของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทางสังคมแก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ระหว่างรัฐกับชุมชน ซึ่งเป็นกลไกที่สะท้อนให้เห็นฐานคิดในการบริหารจัดการน้ำ

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง รวมทั้งกระบวนการคลี่คลายความขัดแย้งจากการจัดการทรัพยากรน้ำในบริบทสังคมไทย

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1) ทำให้ทราบพัฒนาการของความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่ อันเป็นความสัมพันธ์ของปัญหาและความรุนแรงที่เกิดขึ้นที่เกิดจากการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐต่อแนวทางและรูปแบบของปฏิบัติการของชุมชน

2) ทำให้ทราบกระบวนการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการคลี่คลายความขัดแย้ง

5. วิธีการวิจัย

ผู้ศึกษามีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเน้นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลและใช้วิธีการกลุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์จริงมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มในพื้นที่ที่มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร แบ่งเป็นกลุ่มและระดับของความรุนแรง และกระบวนการในการคลี่คลายความขัดแย้งของ

แต่ละกลุ่มเป็นอย่างไร อาศัยเครื่องมือและกลไกอะไรเป็นฐานคิดในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในอนาคต ระหว่างนโยบายรัฐต่อปฏิบัติการในมุมมองของชุมชน ในการทำวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้านและสมบูรณ์มากที่สุด ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนดังนี้คือ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ตำรา วารสาร บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องจากโครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านการท่องเที่ยว ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะทาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่เราจะศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจอะไรบ้างและมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด รวมทั้งนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชน นอกจากนั้นยังช่วยให้ผู้วิจัยพัฒนากรอบแนวคิดและแนวทางการสัมภาษณ์อีกด้วย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์ในแนวลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ โดยสัมภาษณ์จากผู้รู้ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ คณะกรรมการกลุ่มธรรมชาติ กลุ่มธารน้ำใส กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มมัคทายก ชาวบ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในหมู่บ้านพื้นที่ทำวิจัยเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ มีเวลาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและที่สำคัญได้ศึกษาจากมุมมองของชาวบ้านและองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ในชุมชน

6. ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของเขื่อนลำปะทาว ตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขาภูแล่นคล้ายลักษณะ โดยทั่วไปของพื้นที่เป็นเขาสูงสลับเนินเขามีสันลอนลูกคลื่น เป็นเทือกเขา

ที่มีภูเขาน้อยใหญ่รายล้อมซึ่งมีพื้นที่ราบตรงกลางเป็นรูปแอ่งกระทะคล้ายภูเขาไฟ มีอาณาเขตรอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอคืออำเภอแก้งคร้อ ประกอบด้วย ตำบลเก่ายาคี ตำบลท่ามะไฟหวาน และตำบลนาหนองทุ่ม และอำเภอเมืองชัยภูมิ ประกอบด้วยตำบลท่าหินโงม ตำบลนาสีนวล ตำบลนาฝาย ตำบลกุดชุม ตำบลบึงกล้า และตำบลในเมือง พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้ยางพลวง ไม้รัง ไม้ตะแบกเลื้อก ไม้กระโดน ไม้มะค่าแต่ ฯลฯ ส่งผลให้บริเวณทั่วไปของกลุ่มน้ำทำปะทาวมีความชุ่มชื้น ลำปะทาวเป็นพื้นที่ต้นน้ำอันเป็นที่ตั้งของเขื่อนลำปะทาว ลักษณะทั่วไปเป็นแอ่งกระทะที่ล้อมรอบด้วยภูเขาและมีเส้นทางน้ำเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่ การทำนาและการเกษตร

ภายในบริเวณพื้นที่เขื่อนลำปะทาว ประกอบด้วยชุมชนตั้งถิ่นฐานจำนวน 44 หมู่บ้าน ในเขตปกครองท้องที่ของ 2 อำเภอคืออำเภอแก้งคร้อและอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีลักษณะของพื้นที่และรูปแบบการจัดการน้ำดังนี้

ลักษณะภูมิอากาศ กลุ่มน้ำลำปะทาวตั้งอยู่ในเขตอากาศแบบทุ่งหญ้าเขตร้อน สภาพอากาศทั่วไปประกอบด้วย 3 ฤดูกาลคือ ฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม **สภาพดิน** โดยทั่วไปลักษณะดินในเขตลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นกลุ่มดินเนื้อร่วม ตอนบนเป็นดินร่วมปนทราย ส่วนดินล่างเป็นดินปนเศษหิน สิดินเป็นสีน้ำตาล สีเหลืองหรือสีแดง ซึ่งเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่ ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด สับปะรด มะม่วง มะขาม ขนุน เป็นต้น

ทรัพยากรแหล่งน้ำพบว่าแหล่งน้ำที่มีลำห้วยต่าง ๆ ครอบคลุมทั้งลุ่มน้ำ มีการสร้างเหมืองฝายเก็บกักน้ำหลายแห่ง และมีกลุ่มผู้ใช้น้ำของแต่ละหมู่บ้านร่วมกันรับผิดชอบภายในหมู่บ้านของตัวเอง สำหรับทรัพยากรน้ำของเขื่อนลำปะทาวพบว่ามีสภาพน้ำและการเปลี่ยนแปลงแบ่งเป็น 3 ยุคคือ ยุคก่อนการสร้าง ยุคการก่อสร้างเขื่อน และยุคหลังสร้างเขื่อน โดย

แต่ละยุคสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชน
ทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ใน
การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน กล่าวคือชาวบ้านใช้
ประโยชน์จากน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การผลิต
น้ำประปา การผลิตพลังงานกระแสไฟฟ้า การ
ชลประทาน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

**ส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเขื่อนลำ
ปะทาว**มีรูปแบบการบริหารเป็น 3 ระดับคือระดับ
ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และระดับท้องถิ่น โดย
ส่วนกลางอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพลังงาน
แห่งชาติที่เน้นนโยบายการนำน้ำไปผลิต
กระแสไฟฟ้าและการชลประทาน ในระดับภูมิภาคมี
สำนักงานประมงอำเภอและจังหวัดชัยภูมิเป็นผู้
ประสานคอยควบคุมและดูแลด้านปริมาณและคุณภาพ
ของน้ำ ส่วนในระดับท้องถิ่นมีองค์กรชุมชนซึ่ง
ประกอบด้วยกลุ่มผู้ใช้ในแต่ละหมู่บ้านที่ลุ่มน้ำลำปะ
ทาวไหลผ่าน และกลุ่มธรรมชาติเข้ามาช่วยในการ
ควบคุมดูแลทางอ้อมเช่นกัน แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐ
และชาวบ้านกังวลคือการที่เขื่อนลำปะทาวซึ่งอยู่ใน
ความดูแลของกรมพลังงานแห่งชาติได้เข้าพื้นที่ของ
กรมป่าไม้ซึ่งมีข้อจำกัดด้านระยะเวลา 20 ปี ส่งผลให้
การบริหารจัดการในความเป็นเจ้าของยังคลุมเครือกัน
อยู่ กล่าวคือยังไม่มีความชัดเจนว่าหน่วยงานใดเป็น
เจ้าของที่แท้จริง

ด้านเศรษฐกิจและสังคม พบว่าชุมชนที่ตั้งอยู่
บริเวณรอบเขื่อนลำปะทาวใช้ระบบการผลิตด้วยการทำ
ไร่ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ข้างพารา
รวมทั้งการหันมาสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจด้วยการทำ
ประมงกล่าวคือชาวบ้านมีการเลี้ยงกระชังปลาบริเวณรอบ
เขื่อนเป็นจำนวนมาก

2. พัฒนาการของความขัดแย้งของเขื่อนลำ ปะทาว

ประวัติศาสตร์ชุมชนที่นำไปสู่พัฒนาการของ
ความขัดแย้งในการจัดการน้ำของชุมชนในเขตพื้นที่
เขื่อนลำปะทาว ประกอบด้วย

1) การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชน ชาวบ้านเริ่ม
อพยพเข้าตั้งถิ่นฐานโดยการเข้ามาขายแรงงานรับจ้างเรื่อย
มาให้กับบริษัทชัยภูมิทำไม้ โดยที่ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า
ในช่วงเวลานี้มีความอุดมสมบูรณ์สูง และการใช้
ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ชาวบ้านสามารถใช้
ประโยชน์ได้อย่างเสรี เนื่องจากการควบคุมของภาครัฐยังไม่
เข้มงวดมากนัก กรอบกับจำนวนประชากรยังมีไม่มาก
ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
ในยุคนี้ยังไม่ปรากฏให้เห็น

2) การเข้ามาพัฒนาของรัฐ การเข้ามา
พัฒนาของหน่วยงานภาครัฐจะมี 2 ลักษณะด้วยกัน คือ
การเข้ามาพัฒนาในลักษณะของการสนับสนุน ส่งเสริม
และการควบคุม ในส่วนการเข้ามาพัฒนาสนับสนุน
ส่งเสริม ได้แก่ หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่จากกองรักษา
ความปลอดภัยแห่งชาติกองบัญชาการทหารสูงสุด
(กรป.กลาง) ตัดถนนเส้นลาดโค่น-ท่าหินโงม ท่าหิน
โงม-โปร่งช้าง และโปร่งช้าง-แก่งคร้อ ทำให้ชาวบ้าน
สามารถติดต่อกับสังคมภายนอกได้สะดวกขึ้น และเป็น
ผลให้ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ
อย่างหนักเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด
เป็นผลให้อุทยานได้เข้ามาควบคุมและกำหนดเขตป่า
แนวกันชนเพื่อไม่ให้ประชาชนบุกรุกขยายพื้นที่ทำ
เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้การเข้ามาพัฒนาของภาครัฐ
กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ
ชุมชน และชุมชนกับชุมชน เมื่อกรมพัฒนาพลังงาน
ทดแทนและอนุรักษ์พลังงานได้มีโครงการสร้างเขื่อน
กันลำห้วยปะทาวซึ่งเป็นทรัพยากรสาธารณะที่
ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรีต้องอยู่
ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรภาครัฐทำให้
ชาวบ้านบางส่วนสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ และ
ไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐที่เหมาะสมเป็นธรรม

3) ปริมาณและความต้องการทรัพยากรน้ำที่
นำไปสู่ความขัดแย้งของชุมชน เพราะปริมาณน้ำที่ใช้
ไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งของรัฐและชุมชน
กล่าวคือรัฐต้องการใช้น้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า การทำ

น้ำประปา การชลประทาน เพื่อการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติดาดโตน ส่วนชุมชนก็ต้องน้ำเพื่อการเกษตร การประมง รวมทั้งพื้นที่โดยรอบเขื่อนลำปะทาวมีการเพิ่มขึ้นและขยายตัวของประชากร การขยายพื้นที่ทำกิน การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของความซับซ้อนเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน

3. สาเหตุของความขัดแย้งและประเภทกลุ่มของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งของเขื่อนลำปะทาว สามารถสรุปมูลเหตุของความขัดแย้ง และกลุ่มของความขัดแย้ง ดังนี้

1) มูลเหตุของความขัดแย้ง ประกอบด้วย 5 ด้านคือ 1) ด้านโครงสร้าง เกิดจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐครอบงำความต้องการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น ส่งผลให้เจ้าของทรัพยากรสูญเสียฐานทรัพยากรในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิซับซ้อนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างอุทยานแห่งชาติดาดโตนกับกลุ่มชาวบ้าน หรือระหว่างพลังงานไฟฟ้ากับชุมชน เป็นต้น 2) ด้านความสัมพันธ์ ทั้งภาครัฐและชุมชนต่างเข้าครอบครองสิทธิและใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเขื่อนลำปะทาว รวมทั้งชุมชนที่อยู่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ อ้างสิทธิความเป็นชอบธรรมในการครองครองทรัพยากร 3) ด้านข้อมูลข่าวสาร ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนเข้าถึงและรับรู้ข่าวสารที่ต่างกัน กล่าวคือกรมพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานกับกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เกี่ยวกับการผลิตกระแสไฟฟ้ากับการเกษตร หรือระหว่างประปาอำเภอแก่งคร้อกับกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่ตำบลนาหนองทุ่ม 4) ด้านการใช้ประโยชน์ สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณและความต้องการใช้น้ำจากแหล่งทรัพยากรน้ำเขื่อนลำปะทาวเหมือนกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมุ่งผลประโยชน์ของกลุ่มตนได้แก่ กราฟพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ชาวบ้านผู้

ประกอบอาชีพเลี้ยงปลากระชัง กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มธุรกิจบ้านพักโฮมสเตย์ เป็นต้น 5) ด้านค่านิยม ในบริเวณรอบเขื่อนลำปะทาวชาวบ้านต้องการคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมทั้งอาชีพและรายได้ แต่ไม่ได้มองถึงผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีหรือยาฆ่าแมลง ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านบางส่วนมีสารเคมีเจือปนในกระแสเลือดมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี

2) ประเภทกลุ่มของความขัดแย้ง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) กรณีความขัดแย้งที่ได้รับการแก้ไขแล้ว (2) กรณีความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข และ (3) กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่

(1) กรณีความขัดแย้งที่ได้รับการแก้ไขแล้ว

ก. กรณีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านผู้เลี้ยงกระชังปลากับกรมพลังงานไฟฟ้าเขื่อนลำปะทาว เนื่องจากชาวบ้านต้องการเลี้ยงปลาในปริมาณที่เพียงพอ กับความต้องการของตน โดยมีระดับน้ำที่สามารถรองรับกับปริมาณการเลี้ยงปลาที่เพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันการเลี้ยงปลากระชังได้ลูกปลาที่เข้าไปในเขตท่อส่งน้ำผลิตกระแสไฟฟ้า ส่งผลกระทบต่อการผลิตกระแสไฟฟ้าและชาวบ้านที่อยู่ปลายน้ำ จนเกิดข้อโต้เถียงและเรียกร้องให้ชาวบ้านเคลื่อนย้ายกระชังปลาออกจากพื้นที่ในบริเวณท่อส่งน้ำหรือเลิกเลี้ยงปลา แม้มีการพูดคุยกันหลายครั้ง จนในที่สุดผู้นำชุมชนและหัวหน้ากรมพลังงานไฟฟ้า พร้อมทั้งชาวบ้านได้พูดคุยเจรจาและหาทางออกร่วมกันจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย ซึ่งชาวบ้านยอมเคลื่อนย้ายจากพื้นที่เดิม แต่ให้กรมพลังงานไฟฟ้าปล่อยน้ำผลิตกระแสไฟฟ้าในปริมาณที่มีน้ำเพียงพอเพื่อเลี้ยงปลาได้

ข. กรณีความขัดแย้งระหว่างกรมพลังงานไฟฟ้ากับกลุ่มผู้ขายสินค้าบนเขื่อนลำปะทาว กล่าวคือชาวบ้านต้องการขายสินค้าทั้งอาหารและเครื่องดื่มในแพล่องที่อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อให้บริการแก่ท่องเที่ยวซึ่งมีความขึ้นชอบและพอใจกับการได้สัมผัสบรรยากาศขณะทานอาหารในน้ำ แต่ทางกรมพลังงานไฟฟ้าและประมงเห็นว่า นักท่องเที่ยวทิ้งขยะและเศษอาหารลงไปให้น้ำทำให้น้ำไม่สะอาดและเป็นมลภาวะทางน้ำ ขณะเดียวกันผู้ขายสินค้าก็ไม่สามารถควบคุม

หรือดูแลได้ จึงเกิดความเห็นที่ขัดแย้งกัน ในที่สุดผู้นำชุมชนและหัวหน้ากรมพลังงานไฟฟ้า ได้พูดคุยเจรจาและหาทางออก โดยให้กลุ่มผู้ขายสินค้าเคลื่อนย้ายไปสร้างเรือนหรือกระท่อมสำหรับบริการนักท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่งของแม่น้ำ ซึ่งทางสำนักงานประมงจะมาช่วยในการตรวจสอบคุณภาพน้ำและกลุ่มผู้นำชุมชนจะเป็นพี่เลี้ยงในการควบคุม ติดตามและดูแลรักษาความสะอาด

(2) กรณีความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

ก. การเรียกร้องค่าชดเชยที่ดินทำกิน ซึ่งมีกรรวมกลุ่มและเรียกร้องต่อรัฐบาลให้หาแนวทางช่วยเหลือค่าชดเชยที่ดินทำกิน โดยภาครัฐได้มีการพิสูจน์สิทธิการครอบครองและจ่ายค่าเวนคืนเป็นบางส่วน รวมระยะเวลาในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเป็นเวลา 18 ปี 6 รัฐบาล ส่วนการแก้ไขปัญหาขาดความต่อเนื่องและจริงจังจากรัฐบาล

ข. ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลนาหนองทุ่มอำเภอแก้งคร้อกับประปาอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐต้องการขยายเขตการประปาและสร้างโรงกรองน้ำผลิตน้ำดิบ ส่วนชาวบ้านต้องการให้ยกเลิกการวางท่อน้ำดิบพร้อมทั้งเสนอให้ประปาซื้อที่ดินเพื่อทำการขุดสระรับน้ำจากคลองส่งน้ำดิบแทน ปัจจุบันประปาแก้งคร้อได้ชะลอโครงการและพยายามหาทางเลือกอื่น ๆ ที่มีความเป็นไปได้แทน

(3) กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่

กรณีนโยบายของภาครัฐโดยจังหวัดชัยภูมิต้องการจัดการน้ำในเชิงบูรณาการในพื้นที่ลุ่มน้ำสามหมอ เพื่อพัฒนาพื้นที่บนเขาภูแล่นอาอันที่ตั้งของเขื่อนลำปะทาว จัดสรรน้ำให้แก่ชาวบ้านที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันมีการจัดสรรน้ำโดยวางท่อระบบน้ำจากเขื่อนลำปะทาวผ่านอำเภอกอนสวรรค์ อำเภอเวียงน้อย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ของโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในเขตอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และโรงงานอุตสาหกรรมในเขต อำเภอบัวใหญ่ จังหวัด

นครราชสีมา เนื่องจากโครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากธนาคารโลก เพื่อพัฒนาและบริหารจัดการน้ำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ทราบข้อมูล มีเพียงกลุ่มผู้นำชุมชนบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยและอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคต

4. กระบวนการในการคลี่คลายความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในพื้นที่เขื่อนลำปะทาวพบว่าเป็นความขัดแย้ง 2 ลักษณะคือความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ ในส่วนของกระบวนการในการคลี่คลายความขัดแย้งในพื้นที่เขื่อนลำปะทาวพบว่ามีเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นนำไปสู่การขัดแย้งของกลุ่มคนทั้งสองฝ่าย จะเริ่มต้นพูดคุยถึงที่มาของปัญหาเกิดจากอะไร ใครเกี่ยวข้องบ้าง และเกิดผลกระทบอย่างไร เพื่อหาแนวทางที่เป็นข้อสรุปหรือข้อตกลงร่วมกัน หากเป็นความขัดแย้งที่ไม่อาจหาข้อสรุปได้จะอาศัยผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือมาพูดคุยเจรจาร่วมกัน บางครั้งมีการตอบโต้ ต่อรอง ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม จนเป็นที่พอใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย ดังเช่นกรณีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านผู้เลี้ยงปลาในกระชังกับกรมพลังงานไฟฟ้าเขื่อนลำปะทาวแต่ละฝ่ายมองเห็นแต่ประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจนเกิดความขัดแย้งตามมา ในที่สุดชาวบ้านได้พูดคุยกันหลายครั้งจนได้ข้อสรุปเบื้องต้น และได้เชิญกรมพลังงานไฟฟ้ามาร่วมรับทราบข้อมูลและพูดคุยร่วมกัน ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลและอ้างสิทธิในการครอบครองทรัพยากรน้ำ สุดท้ายต้องเชิญผู้นำชุมชนและหัวหน้ากรมพลังงานไฟฟ้ามาร่วมรับรู้ปัญหาและหาทางออกจนกระทั่งชาวบ้านยอมเคลื่อนย้ายกระชังปลาจากพื้นที่เลี้ยงเดิมไปสู่ที่ใหม่และขณะเดียวกัน กรมพลังงานไฟฟ้าปล่อยน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าในปริมาณที่ตกลงกับชาวบ้านไว้

ส่วนกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านดังเช่นกรณีการกักน้ำเข้าสู่ที่นาของตนเอง การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในช่วงแรก ๆ จะอาศัย

เจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะขอความร่วมมือในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถ้าเป็นความรุนแรงที่ชาวบ้านไม่สามารถตกลงกันได้เจ้าหน้าที่จะใช้วิธีการปิดประตูน้ำจนกว่าชาวบ้านจะตกลงกันได้ทางเจ้าหน้าที่พลังงานถึงจะปล่อยน้ำให้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อชาวบ้านคนอื่นๆ แต่ก็เป็นวิธีที่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับผู้ใช้น้ำด้วยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ ต่อมาพลังงานได้มอบให้ชาวบ้านบริหารจัดการน้ำกันเองชาวบ้านจึงได้รวมตัวจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้น ความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้น้ำของชาวบ้านหลังจากที่มีกลุ่มผู้ใช้น้ำประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาโดยวิธีพูดคุย และใช้กฎกติกาของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำทุกปี คือการขโมยเอาน้ำก่อนถึงคิวตัวเอง ส่วนมากจะเป็นคนที่อยู่นอกพื้นที่มาเช่าที่นาจากชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ทำแล้วไม่เข้าใจกฎกติกาของชุมชนว่าเขามีระบบจัดคิวกันอย่างไร เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำจะเป็นคนไกล่เกลี่ยควบคุมโดยยึดกติกาของชุมชนเป็นหลัก ในปัจจุบันความขัดแย้งการใช้น้ำระหว่างชาวบ้านยังปรากฏให้เห็นอยู่ทุกปีโดยเฉพาะในช่วงฤดูทำนา และชาวบ้านก็แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีดังกล่าวตลอดมา นอกจากนี้สิ่งที่มีส่วนที่ช่วยผ่อนปรนความขัดแย้งของชาวบ้านอีกอย่างหนึ่ง คือ ก่อนมีการลงทำนาชาวบ้านได้มีการประชุมชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับกติกาและคิวในการกักเก็บน้ำเป็นประจำทุกปี

อาจสรุปได้ว่า รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชุมชน ผลการศึกษาพบว่าความขัดแย้งที่เกิดจากชาวบ้านกับชาวบ้านสามารถใช้กระบวนการในชุมชนมาไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมในการแก้ไขปัญหา เช่น ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำในชุมชน หรือวัฒนธรรมชุมชน ส่วนความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ

ชุมชนควรจะใช้กลไกที่มีบุคคลที่เป็นกลางหรือตัวแทนทางศาลมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

7. สรุปผลการวิจัย

พัฒนาการความขัดแย้งของเขื่อนลำปะทาวประกอบด้วย การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคแรกเริ่ม การเข้ามาพัฒนาของภาครัฐ ความต้องการปริมาณน้ำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน โดยมีมูลเหตุของความขัดแย้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้าง ด้านความสัมพันธ์ ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านการใช้ประโยชน์ และด้านค่านิยมที่แตกต่างกัน

ส่วน ประเภทกลุ่มของความขัดแย้งประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่คือ กรณีความขัดแย้งที่ได้รับการแก้ไขแล้ว กรณีความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข และกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งในท้ายที่สุดกระบวนการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ผลการศึกษาพบว่าความขัดแย้งที่เกิดจากชาวบ้านกับชาวบ้านสามารถใช้กระบวนการในชุมชนมาไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมในการแก้ไขปัญหา เช่น ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำในชุมชน หรือวัฒนธรรมชุมชน ส่วนความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนควรจะใช้กลไกที่มีบุคคลที่เป็นกลางหรือตัวแทนทางศาลมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะด้านการคลี่คลายความขัดแย้ง

1) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำหน่วยงานของรัฐควรเปิดโอกาสให้ชุมชนที่อยู่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำได้อย่างเต็มความสามารถของแต่ละชุมชนนั้น ๆ

2) หน่วยงานของรัฐควรรับฟังการสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชน ว่าสิ่งที่ชุมชนต้องการกับส่วนที่หน่วยของรัฐต้องการ เพื่อเป็น

แนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการน้ำและ
คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

8.2 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนา

1) ควรจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการ
จัดการ คูแฉะ รักษา พื้นฟูและใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรน้ำในเชิงบูรณาการ ระหว่างชาวบ้านกับ
เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

2) ควรนำวัฒนธรรมชุมชน หรือภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาช่วยคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากกว่า
นำกฎหมายมาช่วยในการแก้ไขความขัดแย้ง

8.3 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ
โดยตรงควรมีนโยบายที่ชัดเจน เหมาะสม เป็นธรรมใน
การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านผู้
ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำลําปะ
ทาว ซึ่งมีการต่อสู้ต่อรองกันมานานกว่า 18 ปี

2) หน่วยงานภาครัฐควรควรให้
ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ชุมชนนำมาใช้ในการ
บริหารจัดการทรัพยากรน้ำมากกว่าวิธีการจัดการ
น้ำตามกระแสทุนนิยม

8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1) ผลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม
ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการความขัดแย้ง
ในการจัดการน้ำ พบว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ได้เปิด
โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร
น้ำและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างจริงจังเท่าที่ควร
ดังนั้นควรจะมีการศึกษาวิจัยการบริหารจัดการ
ทรัพยากรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมถึงการ
เปลี่ยนผ่านการถือครองที่ดินของกลุ่มคนที่อยู่ต้นน้ำ
กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อให้เห็นถึงการจัดการ
ทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืนในอนาคต

9. เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ มะโนรมย์.2547. วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา
และฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน

ลุ่มน้ำที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง
เขื่อนปากมูล. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี.

เจมส์ โค และคณะ (ผู้แต่ง),วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ
(ผู้แปล). 2545. คู่มือการเพิ่มพลัง
ความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท.
นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ . 2547. ความเข้าใจเบื้องต้น
เกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความ
ขัดแย้งในสังคมไทย.กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า.

ชอบ ดีสวนโคก และ อุดม บัวศรี. 2546. เจ้าโคตร : ผู้
เฝ้าแล้วเฝ้าโลด. มนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ 20 (2) ม.ค. – มี.ค. 2546

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2541. กระบวนการจัดการกับ
ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี:กรณีศึกษา
เขื่อนแก่งเสือเต้น.กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชยันต์ วรรณะภูติ.2543.ความยุติธรรมในการพัฒนา :
กรณีเขื่อนปากมูล.Available:
[http ://www.searin.atfreeweb.
com/Mek/PMD/PMD/PMD16.html](http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD16.html).

ไชยยันต์ ไชยพร. 2543. ความขัดแย้งและการแก้ไข
ความขัดแย้งในสังคมไทย : ศึกษากรณี
โครงการก่อสร้าง ท่อส่งก๊าซชานานา.
กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2541. การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยอาศัย
คนกลาง ทิศทางความเป็นไปได้ใน
สังคมไทย. ในสันติวิธีกับ
ความมั่นคงของชาติ. เอกสารประกอบการ
สัมมนากระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้ง
ในสังคมไทยกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จัด
โดยสำนักงานสภา ความมั่นคงแห่งชาติ.
สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
มูลนิธิเอเชีย (Asian Foundation), ศูนย์

- ปรัชญากับนโยบายสาธารณะ คณะอักษร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่
24-25 กันยายน 2541 ณ ดิกลันดิโมตรี
ทำเนียบรัฐบาล.
- พระมหาพรหม นิธิยุทธร. 2547. รูปแบบการ
จัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณี
ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. 2545. สันติวิธี : จากสุขภาพสู่
สันติภาพ.เอกสารประกอบการจัดอบรม
โครงการ “สันติวิธี : จากสุขภาพสู่สันติภาพ.
จัดโดยคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา
(ศสพ.) และคณะกรรมการยุติธรรมและสันติ
แห่ง ประเทศไทย (ยส.) วันที่ 5-7
สิงหาคม 2545. ศูนย์นันทนาการและการ
ประชุมไบเทค กรุงเทพฯ.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2546. การพัฒนา
ต้นแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของ
ชุมชนสมานฉันท์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรมคุ้มครอง
สิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.
- Alan c.Filley. 1975. Interpoersonal Conflict
Resolution.Illinois : Scott. Foresman.
- Amnat Wongbandit.1994.Water Use Conflicts
Management inthe Northeast : Case Studies of
Nam Siaw and Nam Pong. Unpublished
Document Submitted to the Natural
Resources and Environment Program,
Thailand Development Research Institute,
Bangkok, Thailand.
- Burton,J.1990 . Conflict: : Resolution and prevention.
New York : St. Martin’s Press.
- Galtung,J.1996. Peace by peaceful means: Peace and
conflict, development and civilization.
Thousand Oaks, CA : Sage.
- Green Brian Edward.2003. Sharing water: A human
ecological analysis of the causes of conflict
and cooperation between nations over
freshwater resources. Doctoral dissertation,
The Ohio State University.
- Hardin,G.1968. The Tragedy of the Common .
Science 162.
- Harley, J.B.1989. Maps, Knowledge and Power. In D.
Cosgrove and S.Daniels (eds.), Iconography
and Landscape. Cambrige : Cambrige
University Press.
- John Dore. 2003. The governance of increasing
Mekong regionalism. In Social Challenges
for the Mekong Region, eds. Mingsarn
Kaosa-ard and John Dore Amarin Printing
Bangkok.
- Kenneth W.Thomas.1976. Conflict and Conflict
Management. in Handbook of Industrial and
Organizational Psychology, ed. Marvin D.
Dunnette (Chicago : Rand McNally College
Publishing Company.
- Kriesberg,L.1998. Constructuve conflicts : From
escalation to resolution. Lanham, MD :
Rowman & Littlefield.
- Lu Hon Quang. 20003. The urban political ecology of
water supply planning and management in
Ho Chi Minh City, Vietnam. Doctoral
dissertation, York University (Canada)
- Nuemann, R.P.1992.Political Ccology of Wildlife
Conservation in the Mt.Meru Area of
Northern Tanzania. Land Degradation and
Rehabilitation.Raymond W. Mack and
Richard C. Snyder.1972. “The analysis of

- social conflict Toward and overview and
synthesis.”Conflict resolution : Contribution
of Behavioral Science. Printing Notredame :
University of Notredame Press.
- Thomas,K.W.1978.Conflict and conflict
management. In M.Dunnette 9Ed.0,
handbook of industrial and organizational
psychology. Chicago : Rand mc nally.
- Vandergeest,P.1996.MappingNature Territorialization
of Forest Rights in Thailand. Society and
Natural Resources.
- Yamamoto, Akiko, 2002. The Governance of water :
An institutional approach to water resource
management. Doctoral dissertation, the
Johns Hopkins University.
- Zartman, I. W. and J.L.Rasmussen (Eds.).1997.
Peacemaking in international conflict :
Methods & techniques. Washington, DC :
United States Institute of Peace Press.